

Горица Р. Томић¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности

ВРЕДАН ДОПРИНОС САВРЕМЕНОЈ ЛЕКСИКОЛОШКОЈ ТЕОРИЈИ

(Ана Халас Поповић, *Увод у лексичку полисемију*,
Нови Сад: Филозофски факултет, 2017, 121 стр.)

Монографија *Увод у лексичку полисемију* доц. др Ане Халас Поповић настала је на основу прилагођеног и проширеног другог поглавља или лексиколошког дела теоријског увода докторске дисертације *Полисемија у речницима енглеског и српског језика: теоријско-методолошки и практични аспекти обраде*, која је одбрањена 2014. године на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Циљ ове монографије јесте да се на систематски и свеобухватан начин прикажу различити приступи лексичкој полисемији у енглеском и српском језику, као значајном и сложенем не само језичком већ и филозофском и психолошком феномену, чије изучавање има дугу историју, али и као тачки у којој се срећу лексиколошка теорија и лексикографска пракса (Халас Поповић 2017: 1). Монографија, такође, има за циљ да скрене пажњу на значај даљег изучавања полисемије у савременој лексикологији, као и да подстакне на даља истраживања практичних аспеката полисемије којима би се дошло до њене последније лексикографске обраде у енглеском и српском језику, па и шире.

Монографију чини пет поглавља, од којих свако представља засебну тематску целину и доприноси свеобухватности теме коју ауторка обрађује. Приказ прати начин на који је садржина монографије организована: Уводна реч (5–6); 1. Општа дефиниција полисемије (7–15); 2. Типови полисемије (17–29); 3. Полисемија насупрот хомонимији (31–37); 4. Полисемија насупрот моносемији (39–45); 5. Теоријске интерпретације полисемије (47–102); Литература (103–111); Речници (113); Резиме на енглеском језику (115–118); Српско-енглески регистар термина (119–121). Тако се, након кратке *Уводне речи*, у којој ауторка износи и своју мотивацију за бављење лексичком полисемијом, у оквиру првог поглавља разматрају различите дефиниције полисемије, од увођења самог термина *полисемија* у 19. веку до данашњих, савремених дефини-

¹ gorica.tomic@filum.kg.ac.rs

ција понуђених у англистичкој и србистичкој литератури, као и речницима лингвистичких појмова. На тај начин, ауторка настоји да понуди довољно општу дефиницију феномена лексичке полисемије, притом дефинишући и неке друге важне појмове као што су примарно значење и из њега произашла секундарна значења, али и уочену терминолошку неусаглашеност у вези с њима. Такође, подвлачи се и значај разликовања лексичке од тзв. *конструкционе полисемије* у релевантној литератури (Халас Поповић 2017: 7–8). Ауторка се у наставку осврће на нека општа запажања у србистичкој литератури у вези с лексичком полисемијом да би затим понудила и своје виђење полисемије из лексиколошке перспективе, а које овде наводимо у целости: „Дакле, полисемија подразумева способност лексеме да има два или више значења изведених деловањем семантичких деривационих механизма (енгл. *derivational mechanism*) (нпр. метафоре, метонимије, специјализације, генерализације), а која су сва међусобно мотивисано повезана тако да чине јединствену полисемичну структуру дате лексеме.” (Халас Поповић 2017: 10).² Овде би требало истаћи да су у монографији сви термини од значаја за разумевање феномена лексичке полисемије, па и неких других са којима је он уско повезан, дати масним фонтом, уз превод на енглески језик, чиме је читаоцу омогућено једноставније праћење одређене тематске целине, као и формирање једног скупа основних појмова којима се оперише у вези с овом универзалном језичком појавом и „централним лексичким механизмом у организацији лексичког система” (Гортан-Премк 2004: 157; Стернина 2006: 215). Додуше, сви ти појмови су и формално обједињени у *Српско-енглеском реџистру термина* на крају монографије (Халас Поповић 2017: 119–121). Ауторка закључује да у дефинисању феномена лексичке полисемије треба узети у обзир и лексикографску перспективу јер су лексикологија и лексикографија две комплементарне дисциплине, као и да би сва значења једне полисемичне лексеме увек требало дати у оквиру једног речничког чланка.

У нешто обимнијем, другом поглављу разматрају се најпре две врсте значењских односа у полисемичној структури једне лексеме, тј. два типа полисемије, линеарна и нелинеарна (разграната) полисемија, односно, механизми деривације секундарних значења који се њима успостављају, а затим и остали типови полисемије којима се семантичка структура лексеме такође обогаћује, као што су: енантисемија, аутохипонимија, аутотропонимија, лексичко-граматичка полисемија, односно случај значења наизглед повезаних општим значењем, платисемија, паронимија, дифузност значења, перспективизација и деплеција. Сви механизми и типови полисемије поткрепљени су одговарајућим примерима на српском и енглеском језику.

2 Ауторка исправно примећује да је термин *полисемична конструктура* који се користи у србистичкој литератури тачнији у односу на термин *полисемантичка конструктура*, због чега се и одлучује за употребу првог (Халас Поповић 2017: 10).

Проблем односа полисемије и хомонимије, као и покушаји страних и домаћих аутора да их примењујући различите критеријуме разграниче, представља тему трећег поглавља. Закључак који ауторка изводи јесте да између полисемије и хомонимије ипак није могуће повући оштру границу и да не постоји један критеријум којим би се они могли објективно разграничити, већ да је неопходно примењивати различите критеријуме и тестове. Један други важан проблем, тј. однос између полисемије и моносемије, тема је четвртог поглавља. Слично као и у трећем поглављу, и овде ауторка настоји да пружи читаоцу увид у различите покушаје разликовања полисемије од моносемије, али и скрене пажњу на радове појединих страних аутора који негирају постојање разлике између двеју појава. У вези с поменутиим опречним мишљењима, а на основу чињенице да се семантичка структура лексеме разлаже на појединачна значења или семеме, ауторка сматра да се не може негирати постојање разлике између полисемије и моносемије, али и да, као и у случају полисемије и хомонимије, није могуће њихово недвосмислено и оштро разграничење.

Најобимније и најважније пето поглавље *Теоријске интерпретације полисемије*, којем ћемо и у приказу поклонити највише пажње, представља подробан преглед интерпретација полисемије у оквиру лексиколошке теорије, односно структуралистичког, генеративистичког, когнитивистичког и рачунарског приступа. Тако се у оквиру структуралистичких интерпретација, значење и вишезначност разматрају из перспективе теорије лексичких поља, уз осврт само на најважније фазе њеног развоја с обзиром на то да ова теорија није имала непосредног утицаја на проучавање полисемије, али је представљала добру основу за настанак компонентне анализе и релационе семантике. Ауторка истиче и да заједничко деловање ове три различите, али ипак повезане теорије – теорије лексичких поља, компонентне анализе и теорије прототипа – осветљава полисемичну структуру лексеме и да може бити од користи у лексикографској пракси у конструисању речничких дефиниција и организацији речничког чланка у односу на сличност значења са прототипским.

Према писању ауторке, компонентна анализа се јавила из потребе да се поједини недостаци теорије лексичких поља, као што је, на пример, недовољна дефинисаност семантике лексема, превазиђу. Ауторка успева да, кроз даљу анализу кључних појмова у овој теорији описа семантичког садржаја, обједини најважнија мишљења у србистичкој и англистичкој литератури у вези с компонентном анализом. Као један од закључака она изводи да теорија компонентне анализе значења лексема има своју примену и у формулацији лексикографских дефиниција значења лексема као речничких одредница, што је и показала на примеру лексичког поља глагола кретања у српском језику. Што се тиче релационе семантике, ауторка напомиње да су њени постулати важни првенствено због тога што „представљају стубове на које се ослања развој рачунарског приступа лексичкој семантици, па и поли-

семији” (Халас Поповић 2017: 55). Разматрајући даље ову теорију, она се осврће и на неизоставну лексичко-семантичку мрежу речи *WordNet* (енгл. *WordNet*), која је уско повезана са рачунарском семантиком и представља „пример практичне примене концепта смисаоних односа”, првенствено синонимије (Халас Поповић 2017: 55).

У оквиру генеративистичког приступа полисемији ауторка најпре даје кратак опис историје његовог настанка, уз напомену да се развио на основама компонентне анализе, али и да се, за разлику од ње, усредсређује на свеукупну семантичку структуру лексеме. Затим се истичу неке сличности и разлике између структуралистичког приступа, с једне стране, и генеративистичког, с друге, при чему се као једна од предности генеративизма издваја формалистички опис који овај приступ користи и који пружа јасан приказ вишезначне структуре лексеме, односно, „јасну идентификацију и диференцијацију појединачних значења”, што је од изузетног значаја за лексикографску обраду полисемије.

Међу четири интерпретације полисемије које се разматрају у монографији, когнитивистичкој је поклоњено највише пажње. Тако се у овом потпоглављу заинтересовани читалац најпре може обавестити о новини коју когнитивизам доноси у односу на претходне интерпретације, а затим и о историји једног новог теоријског оквира – когнитивне семантике – и четири исцрпно описана принципа на којима се он темељи. У наставку се врло детаљно, кроз осврт на развој, кључне појмове, предности и недостатке, разматра пет теорија које су се јавиле у оквиру когнитивизма, од којих свака на свој начин доприноси изучавању лексичког значења: *теорија прошлости, теорија идеализованих когнитивних модела, теорија појмовној обједињавања, теорија домена и семантика оквира*. Овде треба напоменути и да се у оквиру разматрања полисемије из перспективе теорије прототипа, чијом се применом обезбеђује „јасан увид у путање међусобне мотивисане повезаности значења”, разматра и надградња модела зракасте категорије „којим би се постигао још детаљнији приказ унутрашње организације полисемичне структуре”, а који је ауторка предложила у својим ранијим истраживањима (в. Халас 2016) (Халас Поповић 2017: 72, 74). Уз модел зракасте категорије кратко су описана и друга два важна когнитивистичка модела лексичке семантичке структуре, тј. *модел преклапајућих скупова* и *схематске мреже*. Из виђења полисемичне структуре као зракасте категорије произашла је и теорија о идеализованим когнитивним моделима, чији се постулати у монографији детаљно излажу, уз наглашавање сличности и комплементарног односа ове теорије са теоријом прототипа, затим њених предности, али и недостатака, те могућих начина њиховог превазилажења.

Следећа когнитивистичка теорија коју ауторка описује, а која представља веома важан механизам у развоју лексичке полисемије и чија градијентност утиче на градијентност самог феномена, јесте *теорија појмовној обједињавања*. Наиме, према овој теорији, полисемија

„није одлика самих лексема, већ узгредни продукт процеса појмовног обједињавања” (Халас Поповић 2017: 88). *Теорија домена* приказана је најпре кроз краћи опис њеног историјског развоја и најважнијих појмова, а затим и истицање сличности и разлика између структуралистичког и когнитивистичког схватања значења, односно, контекста. Слично претходној, и *теорија семантичких оквира* представљена је кроз краћи опис њеног настанка и дефиниције кључних појмова. У вези с овом теоријом истиче се значај једног савременог пројекта *Фрејмнета* (енгл. *FrameNet*) који је настао као резултат истраживања семантичких оквира и „који за семантику оквира представља оно што је за структуралистичке лексичке односе представљао *Ворднет*” (Халас Поповић 2017: 93). Управо овај кратак, али изузетно важан, осврт на *Фрејмнет* послужио је ауторки да уведе и представи последњу, четврту теоријску интерпретацију полисемије – *рачунарски ѝрисѝуѝ*. Вреди напоменути и да је, за разлику од ранијих студија на тему полисемије код нас, од којих смо неке консултовали и у току писања овог приказа, овде посвећена већа пажња савременом приступу полисемији као што је рачунарски.

Наиме, у прегледу рачунарског приступа полисемији најпре се скреће пажња на значај разликовања два кључна термина – *рачунарске линѝвисѝике* и *обраде ѝприродноѝ језика*. Такође, наведена је и изузетно важна дефиниција, односно савремено виђење полисемије једног од најистакнутих представника овог приступа – Адама Килгарифа. Ауторка даље указује на проблем који је полисемија представљала за рачунарску лингвистику и обраду природног језика, а који се састоји „у идентификацији и диференцијацији појединачних значења полисемичне лексеме или аутоматском повезивању изговорене или написане речи са њеним намераваним значењем у датом контексту” (Халас Поповић 2017: 94). Преглед рачунарског приступа полисемији ауторка закључује освртом на предности (нпр. прецизност у идентификацији великих значењских разлика) и недостатке (нпр. диференцијација финијих значењских нијанси и подзначења) појединих метода (нпр. *ко-некционизам*) за аутоматску идентификацију значења развијених на основу коришћења машински читљивих речника и/или милионских електронских корпуса.

На крају бисмо се осврнули на саму организацију и стил којим је монографија написана, а који, као што је опште познато, могу имати велики утицај на разумевање дела и његов пријем од стране читалаца. Дакле, што се организације и стила тиче, монографија је врло добро организована, а њена садржина прегледно и питким стилем представљена, уз обиље примера. Јасно и прецизно обрађена тема додатно препоручује ову монографију за коришћење не само лингвистима већ и наставницима и студентима језика. Извори који су коришћени у овом дијахронијско-синхронијском приступу лексиколошким, али и лексикографским аспектима полисемије, исцрпни су и обухватају студије и чланке из англистичке и србистичке литературе објављене у периоду од

1897. до 2016. године. Ауторка је тако успела да кроз критичко уважавање резултата претходних истраживања обједини теоријске и практичне аспекте лексичке полисемије, да понуди своје виђење ове сложене појаве и подстакне на њена будућа једнојезична и вишејезична лексиколошка и лексикографска истраживања.

Литература

Гортан-Премк 2004: D. Gortan-Premk, *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Стернина 2006: M. A. Sternina. *Integral Theory of Polysemy*, Beograd: *Južnoslovenski filolog: povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku*, 62, Beograd, 215–224.

Халас 2016: Halas, Ana. *The Application of the Prototype Theory in Lexicographic Practice: A Proposal of a Model for Lexicographic Treatment of Polysemy*. *Lexikos*, 2016. <<http://lexikos.journals.ac.za/pub>>. 21. 04. 2019.

Халас Поповић 2014: A. Halas Popović. *Polisemija u rečnicima engleskog i srpskog jezika: teorijsko-metodološki i praktični aspekti obrade*, Novi Sad: Filozofski fakultet. <http://www.ff.uns.ac.rs/studije/doktorske/uvid_javnosti/AnaHalas_disertacija.pdf>. 20. 04. 2019.

Халас Поповић 2017: A. Halas Popović. *Uvod u leksičku polisemiju*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Примљен: 11. јуна 2019.

Прихваћен за штампу јула 2019.